

You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers, research institutes, and various content providers

Book: Докторантски четения : Икономическа социология : Сборник с доклади
Doctoral Readings : Economic Sociology : A Collection of Papers

Location: Bulgaria

Author(s): Krastyo Dyulgyarski

Title: Фактори, влияещи върху ефективността на защитата на финансовите интереси на Европейския съюз
Factors Influencing the Effectiveness of the Protection of the Financial Interests of the European Union

URL: <https://www.ceeol.com/search/chapter-detail?id=1405825>

**ФАКТОРИ, ВЛИЯЕЩИ ВЪРХУ ЕФЕКТИВНОСТТА
НА ЗАЩИТАТА НА ФИНАНСОВИТЕ ИНТЕРЕСИ
НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ**
FACTORS INFLUENCING THE EFFECTIVENESS
OF THE PROTECTION OF THE FINANCIAL INTERESTS
OF THE EUROPEAN UNION

Кръстьо Дюлгярски, докторант, УНСС
Krastyo Dyulgyarski, PhD student, UNWE
e-mail: kr.dulgyarski@gmail.com

***Резюме:** Настоящият доклад изследва социалните и административните фактори, които оказват негативно влияние върху ефективността на системата за защита на финансовите интереси на Европейския съюз (ЕС) в Република България. Анализът се фокусира върху институционалните практики, социалните норми, културните нагласи и властовите отношения, които структурират управлението и контрола върху европейските средства. Аргументира се, че съществува устойчива взаимовръзка между дефицитите в административния капацитет, ниските нива на институционално доверие и социалната нормализация на опортюнистичното поведение, което подкопава ефективността и легитимността на механизмите за защита на финансовите интереси на ЕС в българския контекст.*

Ключови думи: финансови интереси на ЕС, институционално доверие, административен капацитет, клиентелизъм, корупция

***Abstract:** This paper examines the social and administrative factors that negatively affect the effectiveness of the system for protecting the financial interests of the European Union (EU) in the Republic of Bulgaria. The analysis focuses on the institutional practices, social norms, cultural attitudes, and power relations that structure the governance and control of European funds. It is argued that a persistent interrelationship exists between deficits in administrative capacity, low levels of institutional trust, and the social normalization of opportunistic behavior, which collectively undermine the effectiveness and legitimacy of the mechanisms for safeguarding the EU's financial interests in the Bulgarian context.*

Keywords: EU financial interests; institutional trust; administrative capacity; clientelism; corruption

Въведение

След приемането на България като член на Европейския съюз през 2007 г. едни от най-значимите теми, обсъждани в политическия, икономическия и социалния живот на страната са тези, свързани с основни интеграционни политики, финансирани със средства от фондове и финансови инструменти на Съюза. Съгласно изискванията на европейските регламенти и Договора за функциониране на Европейския съюз (ДФЕС) са създадени и структурирани административни органи, както и механизми за управление и контрол при разходването на финансовите ресурси. В настоящия контекст на динамични процеси на трансформации в икономическите, политическите и социални системи в условията на несигурност в световен мащаб въпросите за ефективността и ефикасността относими към функционирането на сложната система за защита на европейските финансови интеграционни политики придобива изключително значение за дефиниране на посоката на развитие на България, която е сред държавите с най-висока степен на зависимост от средствата на ЕС. Политическата и икономическата система на ЕС е поставена в условия на множество различни по характер кризи, което от своя страна изисква възможности за динамично и ефективно реструктуриране на финансовите параметри на предвидените политики в насока към прилагане на адаптивни решения. Въпреки изграждането на формална нормативна рамка и създаването на специализирани органи за управление и контрол на средствата от ЕС, в България се наблюдават множество слабости и уязвимости в дейността на системата за защита на финансовите интереси на Съюза при разходването на средства от фондове и финансови инструменти. Настоящият доклад стъпва на тезата, че тези проблеми не могат да бъдат обяснени единствено чрез институционални или правни дефицити, а изискват анализ на по-дълбоки социални и административни фактори.

Методология

При изследването на социалните и административни фактори, които влияят негативно върху ефективността на системата за защита на финансовите интереси на ЕС е използван подход включващ използване на резултати от качествени методи, индуктивен и дедуктивен метод. В

резултат от анализ на емпирична информация, натрупана в следствие на дейността на автора в сферата на противодействие на правонарушенията, засягащи финансовите интереси на Европейския съюз, е изведен типичен модел на престъпна дейност. Моделът описва реално установен престъпен механизъм с висока правна и фактическа сложност, чието функциониране се осъществява чрез използване на уязвимости в системата за защита на финансовите интереси на ЕС, предопределени от съществуващите социални и административни фактори.

Използваните качествени методи са дълбочинни интервюта, с представители на различни организации, имащи отношение към дейности, свързани със защита на финансовите интереси на ЕС. В обхвата на дълбочинните интервюта, проведени по метода лице в лице са служители на различни нива в управляващи органи на оперативни програми и програми при споделено управление, правоохранителни и правоприлагащи органи, централизирани административни органи, администриращи информационните системи, бенефициенти, консултанти и изпълнители по проекти, финансирани от фондове на ЕС. Емпиричните данни от проведените качествени методи се допълват от годишни доклади на Европейска комисия, Европейската прокуратура, Европейска служба за борба с измамите – ОЛАФ.

Концептуална рамка: социални отношения, институции и публични финанси

Социална вграденост на икономическите процеси

Една от тезите, разисквана от икономическата социология е, че икономическото действие не може да бъде разглеждано като автономно и изцяло рационално, а като социално вградено в мрежи от социални отношения, норми и институции (Granovetter, 1985). В този подход се подчертава, че дори в силно формализирани системи, реалното поведение на отделните актьори се формира в контекста на социални зависимости и неформални практики. Подходът за социалната вграденост на икономическите процеси води към тезата, че в България управлението и контролът на европейските фондове са повлияни не само от нормативната рамка на ЕС, но и от локални социални фактори, исторически натрупа-

ни практики и културни модели на взаимодействие между държавата и икономическите оператори. Изследванията показват, че подобни културни, идеологически и структурни фактори на няколко нива оказват влияние за развитие и на други престъпни дейности (Petrunov, 2025a; 2025b; Stamenkov and Petrunov, 2025).

Институциите – формални и неформални правила

Ако институциите представляват „правилата на играта“ в обществото и включват както формални правила (закони, регламенти, процедури), така и неформални ограничения (традиции, обичаи, социални норми) (North, 1990), то системата за защита на финансовите интереси на ЕС може да бъде разбрана като институционален процес, при който ефективността на формалните механизми зависи в значителна степен от съвместимостта им с неформалните правила на обществото. В България често се наблюдава разминаване между формалните институционални изисквания, произтичащи от членството в ЕС и устойчиви неформални практики като толерантност към корупция, които ги подкопават. Това институционално несъответствие води до ситуации, в които правилата се прилагат селективно, а санкциониращата функция на системата остава ограничена.

Публичните финанси и властовите отношения

Използвайки концепцията за „социално поле“ (Bourdieu, 1998), системата за защита на финансовите интереси на ЕС може да бъде разгледана като специфично поле на публичните финанси, в което различни актьори се борят за контрол върху ресурси, легитимност и власт. В това поле държавните администрации, политическите елити, бенефициентите и контролните органи разполагат с различни форми на капитал – политически, икономически, социален, културен и символен. В българския случай асиметричното разпределение на тези форми на капитал често води до доминиране на политическия и социалния капитал над експертния и професионалния, което отслабва автономията на контролните институции и улеснява възпроизвеждането на клиентелистски практики.

Доверие, легитимност и колективно действие

В някои теории за социалния капитал и институционалното доверие (Putnam, 1993; Rothstein, 2011) се предоставя ключова аналитична рамка за разбирането на ефективността на системите за публичен контрол. В условията на ниско институционално доверие се наблюдава ограничена готовност за колективно действие в защита на публичния интерес, включително за сигнализиране за нередности и подкрепа на антикорупционни политики. В България дефицитът на доверие в институциите нерядко води до парадоксална ситуация, при която европейските механизми за контрол се възприемат предимно като външен натиск и формална необходимост, но не и като вътрешно легитимен инструмент за защита на обществения интерес.

Икономическа рационалност и опортюнистично поведение

Опортюнистичното поведение в контекста на усвояването на средствата от европейски фондове не е просто резултат от индивидуална морална слабост, а често представлява рационален отговор на институционалната среда. Когато вероятността за санкция е ниска, а ползите от нарушението са високи, актьорите адаптират поведението си към тези стимули. В този смисъл слабостите в системата за защита на финансовите интереси на ЕС в България създават условия за възпроизводство на рационализирани практики на заобикаляне на правилата, които се легитимират чрез социални наративи за „неефективна държава“ и „несправедливи правила“.

Социални фактори, влияещи негативно върху ефективността на системата за защита на финансовите интереси на ЕС

През 2025 г. Република България и нейните институции се намират в средата на изпълнение на третия финансов програмен период 2021 – 2027 г. след приемането на страната като пълноправен член на Европейския съюз през 2007 г. По същество системата за финансиране чрез фондове и финансови инструменти на ЕС е част от приобщаващите механизми на Съюза, за създаване на „общо тяло“, формирано от отделните държави-членки с обща визия за достигане на относително близки

нива на развитие. В най-общ план, по аналогия с функциониране на биологично тяло, чрез този механизъм Европейският съюз включва своите отделни „клетки“ – (държави-членки) в обща „кръвоносна“ система, чрез която им се доставят „хранителни“ вещества (финанси) за постигане на интеграция и развитие в общ организъм. Съответно при този модел отделната „клетка“ следва да приеме и механизмите на „имунната“ защита, за да се гарантира съответствието и функционирането на този модел. Съобразно приетите стратегически рамки в началото на всеки програмен период се определят приоритетни области за финансиране като се структурират програми – наричани „оперативни“ в периодите 2007-2013 г., 2014-2020 г. и „програми при споделено управление“ за периода 2021-2027 г. Всяка от тях има свои приоритетни оси по конкретни направления в съответната икономическа и социална сфера, а в рамките на тези оси всеки управляващ орган изготвя процедури за финансиране съобразно приети индикативни графици, обхващащи периода на подпомагане. Макар и най-общо очертана, всяка стъпка от процеса в действителност е регулирана с множество европейски и национални правни норми, които периодично и динамично се изменят. Отделно от това, ако отново се върнем към аналогията с биологичния организъм, за да може „клетката“ да изпълни цикъла за усвояване на „хранителните“ вещества допълнително са създадени и правно регулирани нейните „органели“, а именно отделните административни органи, които да осъществяват дейностите по управление и контрол на разходването на финансовите средства, следвайки регламентите на „общото тяло“.

Дефицит на институционално доверие и социална легитимност

Институционалното доверие представлява ключов социален фактор за ефективното функциониране на системите за публичен контрол. В българския контекст хронично ниските нива на доверие в държавните институции, съдебната система и контролните органи формират неблагоприятна социална среда за защита на финансовите интереси на ЕС. От социологическа перспектива доверието не е просто субективна нагласа, а структурен фактор, който влияе върху готовността на индивидите и организациите да спазват правилата и да участват в колективни действия в защита на публичния интерес. Липсата на достатъчна институционална легитимност води до възприемане на правилата за управление на евро-

пейските средства като външно наложени и формални, което отслабва тяхната нормативна сила. В резултат се формира поведенчески модел, при който спазването на правилата се мотивира не от вътрешно убеждение, а от минимизиране на риска от санкция.

Социална нормализация на нарушенията и морална амбивалентност

Съществен фактор с негативно въздействие е социалното възприятие за нарушенията при управлението на публични средства. В българското общество често се наблюдава морална амбивалентност спрямо злоупотребите с европейски фондове като този феномен може да бъде интерпретиран като резултат от исторически формирани отношения между държавата и гражданите, при които публичните ресурси се възприемат като абстрактни и отчуждени. Това отслабва социалния натиск за санкциониране на нарушителите и създава благоприятна среда за възпроизводство на опортюнистично поведение.

Клиентелизъм, патронаж и социални мрежи

Клиентелистките отношения представляват централен социален механизъм, чрез който предимно се структурира достъпът до европейски финансови ресурси в България. Разпределението на средства често се осъществява в рамките на неформални мрежи, изградени на основата на политическа лоялност, партийна принадлежност, икономически и лични зависимости. Тези мрежи могат да бъдат разгледани като форми на социален капитал, които обаче функционират подронвайки универсалните принципи на публичната администрация. Клиентелизмът води до селективно прилагане на контролните механизми и до системно възпроизвеждане на неравен достъп до публични ресурси.

Социални нагласи към сигнализирането

Ефективната защита на финансовите интереси на ЕС предполага активно участие на представителите на гражданското общество в процеса на сигнализиране за нередности. В българския контекст обаче сигнализирането често се възприема като рисково за личността поведение, свързано с опасения от репресии, стигматизация или професионална

маргинализация. В този аспект страхът и несигурността могат да бъдат възприети като социални регулатори, които ограничават колективното действие и възпроизвеждат култура на мълчание. Това от своя страна значително намалява превантивния потенциал на системата.

Неравенства, социална фрустрация и отношение към европейските средства

Социално-икономическите неравенства и чувството за несправедливост също оказват влияние върху отношението към европейските фондове. В условията на ограничен достъп до ресурси и възприемане за „затворени елити“ европейските средства често се интерпретират като обект на преразпределителна борба, а не като инструмент за колективно развитие.

Тази социална фрустрация допринася за легитимирането на индивидуални и клъстерни стратегии за извличане на ползи от системата и подронва обществената подкрепа и ангажираност за прилагането на контролните механизми.

Административни фактори и институционален капацитет

Административните фактори представляват ключово измерение за разбирането на ефективността на защитата на финансовите интереси на Европейския съюз. В този контекст администрацията не следва да се разглежда единствено като неутрален изпълнител на правила, а като социална организация, носител на специфични норми, властови отношения и професионални култури. Институционалният капацитет на национално и наднационално равнище определя степента, в която формално установените механизми за контрол и санкции се превръщат в реално действащи практики.

Организационна структура, управление на много нива и координация

Защитата на финансовите интереси на ЕС се осъществява в структура на управление при много нива, включващо европейски институции (Европейска комисия, OLAF, Европейска прокуратура), национални администрации и одитни органи. Тази сложна архитектура поражда множе-

ство предизвикателства, свързани с разпределението на компетентности, отговорности и отчетност.

Фрагментацията на административните функции често води до „размиване на отговорността“, при което отделните институции действат в рамките на собствените си правомощия при затруднена хоризонтална и вертикална координация. Координираното взаимодействие не е само формален процес, а зависи от устойчиви организационни рутинни практики, неформални канали за комуникация и споделени интерпретативни рамки между институциите и служителите в тях.

Административен капацитет, професионализация и човешки ресурси

Административният капацитет е централен фактор за ефективността на системата за защита на финансовите интереси на ЕС. Същият следва да бъде разглеждан не само количествени параметри (брой служители, бюджет), но и по отношение на качествени характеристики като експертност, професионална автономия и устойчивост на външен натиск.

Високата натовареност и липсата на достатъчно професионална компетентност у служителите на публичната администрация нерядко води до високо текучество на кадри, институционална амнезия и зависимост от външни консултанти. Това устойчиво отслабва способността на администрацията да идентифицира престъпна дейност спрямо финансови средства от фондове и финансови инструменти на ЕС с голяма фактическа и правна сложност.

Административна култура и формализъм

Административната култура представлява съвкупност от ценности, норми и поведенчески модели, които насочват действията на публичните служители. В областта на защитата на финансовите интереси на ЕС етичните стандарти са решаващи за превенцията на корупционни практики, водещи до неправомерно разходване на средствата. Формалното въвеждане на етични кодекси и контролни процедури обаче има ограничен ефект, ако в организацията е налице разминаване между официално декларираните ценности и доминиращи неформални норми, негласно налагани чрез политически или икономически обвързаности. Това в ре-

дица случаи води до поддържане на административна култура ориентирана към формално спазване на процедурите, а не към постигане на реални резултати. Формализмът се превръща и в механизъм за лична защита на служителите срещу упреците за неефективност в условия на системни слабости.

Дигитализация, информационни системи и организационни практики

Дигитализацията на административните процеси се разглежда като ключов инструмент за повишаване на прозрачността и ефективността при управлението на европейските средства. Информационните системи за мониторинг, одит и обмен на данни създават възможности за ранно откриване на нередности и измами, но тяхната ефективност зависи от организационните практики, нивото на дигитални умения и готовността на администрацията да използва пълноценно данните за аналитични и превантивни цели. При липса на такава готовност дигитализацията може да доведе до формално натрупване на информация без реален ефект.

Типичен модел на престъпна дейност

Социалните и административни фактори, оказващи негативно влияние върху системата за защита на финансовите интереси на ЕС в Р България са добре известни и експлоатирани от икономически групировки и организирани престъпни групи при извършване на злоупотреби със средства от фондове на ЕС. Въпреки формално съществуващите многопластови нива на контрол често сложната престъпна дейност остава частично или изцяло скрита като кумулираните значителни финансови средства впоследствие предоставят възможности на организаторите ѝ да увеличават корупционния натиск върху политическото представителство, държавната администрация и съдебната система. Липсата на достатъчно адаптивен механизъм за синхронизиране в реално време на действията на институционално ниво, който да бъде осъществяван от мотивирани и компетентни служители съобразно нормативно определените им правомощия, често поставя държавните органи в изоставаща позиция спрямо гъвкавия модел на функциониране на организирани престъпни групи.

Като пример за сложна и мащабна организирана престъпна дейност, експлоатираща коментираните уязвимости, създадени от коментираните социални и административни фактори, може да бъде посочен следният емпирично наблюдаван механизъм:

- лица с наднационално икономическо влияние и политически връзки (първо ниво) са ангажирани с престъпна дейност за „изпиране на пари“, придобити от незаконна дейност, свързана с международни оръжейни доставки и търговия с енергийни ресурси, контролирани от актьори, попадащи в санкционни списъци на САЩ и Европейския съюз. Лицата разполагат с контакти на високо ниво в политически партии в страната, осигуряващи клиентелистски отношения в администрации на управляващи органи на оперативни програми;
- първо ниво създават и управляват чрез подставени лица офшорни дружества в Британски виржински острови, по сметките на които постъпват средствата от трансграничната престъпна дейност;
- на следващ етап финансовите ресурси се насочват под формата на „заеми“ към дружество, регистрирано в България, съсобствено на български гражданин и офшорната компания. Българският гражданин е свързано лице (роднинска връзка) на организаторите, което е гарант за доверие в организацията;
- същият български гражданин създава множество дружества, чиито собственици и управители са негови близки роднини (второ ниво). Отделно се създават дружества на други приближени лица без роднинска връзка, най-често доверени служители, които са в ролята на подставени собственици и управители на тези дружества от трето ниво. Последните упълномощават лице от групата на второ ниво с представителни права и пълномощия върху активите и банковите сметки на фиктивно управляваните от тях фирми;
- третото ниво дружества кандидатстват за получаване на безвъзмездна финансова помощ (БФП) по процедури за предоставяне на такава за изграждане на преработвателни предприятия за селскостопанска продукция като стойностите на проектите надхвърлят 3.5 милиона лева при интензитет на БФП над 50% и самоучастие със самофинансиране в размер до 100% от стойността на проекта. С помощта на лицата от първо ниво, които са създали клиентелистски корупционен модел, включващ ръководни служители на администрацията и по-

литически лица, проектите надхвърлящи 15 на брой биват одобрени като са сключени договори за БФП със съответния административен орган. Консултанти по тези проекти, като част от клиентелисткия модел са доверени бивши и настоящи служители на управляващия орган, които познават в детайли социалния микроклимат и административния ред в същия и чрез експертността си осигуряват безпрепятствено придвижване на проектните предложения на организираната престъпна група;

- след подписването на договорите българското дружество, получило „заем“ от офшорната компания започва да разпределя по-малки по размер суми под формата „заеми“ без обезпечение към фирмите от трето ниво за изпълнение на условията за самофинансиране по проектите, с което стартира процеса по легализиране на средствата от трансграничната престъпна дейност;
- на следващ етап дружествата от трето ниво извършват сделки (в повечето случаи фиктивно, чрез неистински документи – фактури) за доставки на активи и услуги свързани с изпълнението на проектите на значително завишени цени, но в границите на одобрената финансова рамка по проектите. Изпълнителите на доставките са юридически лица отново под контрола на роднинската група лица от второ ниво. От своя страна сделките, макар и често фиктивни, създават формално основание за движение на парични потоци между свързаните лица. При тези разплащания е налице смесване на финансовите средства, постъпили като „заеми“ от офшорната компания с тези постъпили като официални авансови плащания от управляващия орган. На този етап лицата започват да осъществяват и престъпна дейност свързана с неправомерно възстановяване или приспадане на ДДС, в резултат на фиктивно извършени сделки и издадени данъчни фактури. На лицата не се извършват реални данъчни проверки и ревизии, отново в резултат на клиентелисткия корупционен модел, създаден от първо ниво;
- при следващата стъпка проектите се отчитат пред управляващия орган като окончателно приключили и изпълнили целите си, без контролните структурите на административния орган да извършват реални проверки по отношение изпълнението и изискванията за устойчивост на инвестицията. Това се осъществява отново чрез

клиентелистки корупционен модел в съответната администрация, създаден от лицата от първо ниво. На етап след извършване на окончателните плащания по проектите отново се създава основание за движение на парични потоци за връщане на „заеми“ между свързаните дружества, продажба на имоти между свързаните лица и изтегляне на пари „в брой, на каса“ от упълномощено лице на групата;

- при функционирането на посочения механизъм се осъществяват множество престъпни деяния, свързани с „изпиране на пари“, престъпления със средства от фондове на ЕС, документни престъпления, данъчни престъпления и корупционни престъпления, организирани от една и съща група лица. В резултат на това същите генерират значителни финансови ресурси, чрез които поддържат и разширяват неформалните политически връзки и клиентелистки модели, включващи служители на различни административни и контролни органи за преодоляване на контролните механизми. Емпиричните данни показват наличие на сериозни трудности при разследването и доказването на този вид престъпна дейност от страна на разследващите органи и прокуратурата предвид сложността, мащабността и умелото използване от престъпната група на уязвимостите в системата за защита на финансовите интереси на ЕС.

Заклучение

Анализът на социалните и административни фактори, които оказват негативно влияние върху системата за защита на финансовите интереси на ЕС показва, че слабостите и уязвимостите в нея не са инцидентни, а структурно обусловени. Те произтичат от дълбоко вкоренени социални норми, клиентелистки практики и административни дефицити, които не могат да бъдат преодолен единствено чрез нормативно регулиране. Необходимо е да бъде развит подход, насочен към укрепване на институционалното доверие и трансформация на социалните нагласи към публичните ресурси.

Използвана литература

- Договор за функциониране на Европейския съюз. (Dogovor za funkcioniranje na Evropeyskiya sayuz).
- Регламент (ЕС) №883/2013 на Европейския парламент и Съвета относно защита на финансовите интереси на ЕС чрез наказателно право. (Reglament (ES) №883/2013 na Evropeyskiya parlament i Caveta odnosno zashtita na finansovite interesi na ES chrez nakazatelno pravo).
- Bourdieu, P. (1998). *Practical Reason: On the Theory of Action*. Stanford University Press.
- European Commission. (2024). *Protection of the European Union's financial interests: Annual PIF Report 2024*.
- European Commission. (2024). *EDES – Early Detection and Exclusion System Report 2024*.
- European Commission. (2024). *Rule of Law Report 2024 – Bulgaria*.
- European Court of Auditors. (2024). *Annual Report on the Implementation of the EU Budget 2024*.
- European Public Prosecutor's Office (EPPO). (2024). *Annual Report 2024*.
- European Anti-Fraud Office (OLAF). (2024). *Annual Report 2024: Protecting the EU's financial interests*.
- ECA & OLAF. (2025). *Report Corruption 2025: European Trends and National Vulnerabilities*.
- Granovetter, M. (1985). *Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness*. *American Journal of Sociology*, 91(3), 481–510.
- North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.
- Petrunov, G. (2025a). *Cultural, Ideological and Structural Conditions Contributing to the Sustainability of Violence Against Women: The Case of Bulgaria*. *Social Sciences*, 14 (8), 488.
- Petrunov, G. (2025b). *Multilevel Factors for (Non)Reporting Intimate Partner Violence: The Case of Bulgaria*. *Societies*, 15, 265.
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press.
- Rothstein, B. (2011). *The Quality of Government: Corruption, Social Trust, and Inequality in International Perspective*. University of Chicago Press.
- Stamenkov, R. & Petrunov, G. (2025). *The Vulnerability of Migrants from Bulgaria to Human Trafficking for Labor Exploitation*. *Dve domovini*, 61, 91–111.